

BOYANMANIN TOPLUMSAL İŞLEVİ

Öğr. Gör. Alev GÜNDÜZ *

ÖZET

Boyanmanın, güzellik, cazibe ve çekicilik yaratmak üzerine kurulmuş günümüz kozmetik algısında geldiği yer, geçmişin toplumsal gerekliliklerden beslenen biçimlendirmelerin yolundan ayrılmış uzun zaman olmuştur. Yaşadığı alanı ihtiyaçlarına göre sürekli ve yeniden biçimlendiren insanın boyanma serüveni, başlangıçta toplumdaki her bireyin zihninde ve bedeninde benzer anlamlara işaret etmiştir. Kendini ifade etmenin yolunu boyanarak sözel olmayan bir üst dil kullanarak bulan insan; toplumun hiyerarşik düzeninin, parçası olduğu kültürün ve dolayısıyla kimliğinin sergilendiği yeni bir kaynak yaratmıştır.

Bu çalışmada boyanmanın tarihi ve toplumsal statüye etkisi ile başlayan süreç, toplumsal ve bireysel açıdan değerlendirilirken; gelenek ve inancın etkisiyle kendini yeniden biçimlendiren insandan, kadın ve erkek cinsinin farklı kültür ve geleneklerdeki boyanma ritüelleri ele alınmıştır. Boyanmanın günümüz algısındaki makyaj kavramına gelene kadar geçirdiği süreç, tahmin edilen ötesindeki gerekliliklerine değinilerek, kozmetik endüstrisinin dayattığı güzellik normlarından ve bireysel tercihlerden doğan farklılıklarına değinilmiştir. Boyanmanın sahne sanatlarında oynanacak metindeki karakter seriminde ve performans sırasında karakterin fiziksel görüntüsünün tamamlanmasındaki yerine ilişkin görevi örneklendirilirken, teknik olarak önemine de yer verilmiştir. Ayrıca bedenin tamamını ya da belli bölgelerini kalıcı ya da geçici maddelerle boyamanın, 'görsellikle etkileme ve kimlik edinme aracı' olmaktan çıkarak, süreç içinde insanın 'bireyselliğini ilan etmesindeki amacı' olma yolunda geçirdiği değişim ve dönüşümler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Boyanma, Gelenek, Dövme, Sosyal Statü, Cazibe, Sahne Sanatları

*Anadolu Üniversitesi, Devlet Konservatuarı, Sahne Sanatları Bölümü, Tiyatro Sanat Dalı. Eskişehir/TÜRKİYE.
agunduz@anadolu.edu.tr

THE SOCIAL FUNCTION OF STAINING

Lect. Alev GÜNDÜZ*

ABSTRACT

The place of staining which is established in today's cosmetic perception as a creative way for beauty, charm and attraction, had been split the path of the fed formatting of the social necessity of the past. The adventure of staining person who constantly reshapes the area based for needing, initially pointed to similar meanings in the mind and body of every individual in the society. A person who finds self-expression using non-verbal superior language by staining; has created a new source of identity which part of the exhibition of the hierarchical order of society and culture.

In this study, the process of staining started with the history and social status effect of staining assessed for social and individual aspect. And then the process is discussed itself from the impact of human traditions and beliefs to the female and male's staining rituals in different cultures and customs. The process of the perception of staining which lead the term of makeup spent up until the present day, referring to the requirements beyond the predictable, the beauty standards imposed by the cosmetic industry and has been referred to the differences arising from individual preferences. Also in this study staining is examined in performing arts in the aspect of the character description in the text and the physical appearance at the performance in order to emphasize the importance of staining. To paint all or certain parts of the body with permanent or temporary matter were examined the changes from, 'visually influence and identity acquisition tool', to 'the purpose of the declaration of individuality'.

Keywords: Staining, Custom, Tattoo, Social Status, Charm, Performing Arts

---

*Anadolu University, School of Music and Drama, Department of Performing Art, Program in Drama. Eskisehir/TURKEY. agunduz@anadolu.edu.tr

GİRİŞ

1900'lerin başında, Hollywood'un büyük film şirketlerinin, sinema endüstrisinin yaratıcı gücünü kullanarak seyircinin beğenisine sürdüğü "Star" kelimesi, hayranlık uyandırarak öykünme yoluyla modern insanın günlük yaşamına "imaj" kavramını sokmuştur. İmaj tasarımcılarının onar yıllık sürelerle, yirminci yüzyıl boyunca etkili olacak moda akımları yaratmaları neticesinde boyanma, hızla alışkanlık oluşturarak, özellikle kadınlar arasında görece bir güzellik mecburiyeti haline gelmiştir. Sessiz sinema döneminin ilk starı Theda Bara gibi, dev reklam kampanyalarıyla tanıtılan filmlerin başrol oyuncularının görüntüleri ve tavırları izleyici tarafından taklit edilir oldukça da, kozmetik endüstrisini besleyecek yeni bir kaynak olarak makyaj, modern insanın hayatının bir parçası haline getirilmiştir. Hatta bu star oyuncular başlangıçta sadece kampanyaların ve şirketlerin reklam yüzüyken, zamanla kendi kozmetik markalarıyla hayranlarının kendilerine benzeme beklentilerini karşılayacak bambaşka bir endüstrinin patronları haline gelmişlerdir.

Görsel 1: Theda Bara (Kleopatra rolünde)

Görsel 2: Theda Bara (Du Barry rolünde)

Beyaz perdenin büyüsel etkisiyle sunulan imajlar, yirminci yüzyılda, gelişen teknolojinin parçası haline gelen dermatolojik malzemelerdeki değişim ve sağlık endüstrisinin estetik operasyonlar biçimindeki getirileriyle, özellikle kadınları etkilerken, özenli görünüşleri ve bakımlı bedenleriyle erkekleri de bu modayı takip eder konuma getirmiştir.

Boyanmanın Tarihi ve Sosyal Statü

Boyanma, kozmetik gelişmelerin özellikle yirminci yüz yılın başında geçirdiği olağanüstü ilerlemelerin sonucu, kadın ya da erkek fark etmeksizin, modern insanın hayatına TV, sinema, müzik, fotoğraf ve sosyal medya kaynakları aracılığıyla çok kez hissettirmeden yer almaktadır. Bu derinden *hissedilmeyen* unsur, doğal görünümün vurgulanması yoluyla, cilt üzerinde yeni bir cilt sloganıyla reklamlarla afişe edilerek günümüz insanına sunulmaktadır. Tarihte geriye doğru hareket edildiğinde, "vücuda ilk yapılan dövmelemlerle birlikte başlangıcının "neandert-

hal adam'a kadar gittiği saptanan"¹ bu süslenme biçiminin, bilinen en eski zamanlarında bile insanoğlunun bir sebeple kendini boyamış olduğunu gerçeğini ortaya koymaktadır. Anadolu Üniversitesi Eczacılık Fakültesinin 3. Uluslararası Kozmetik Sempozyumunda, Hollandalı Dr. L. Van Sükkerveer “mağara insanının makyaj yaptığını ve bitkilerden elde ettikleri boya-ları kullandıklarını, Cilalı Taş Devrinde beslenme ve barınma ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra çeşitli taş ve boncuklardan süs eşyası yaptıklarını, ayna ve makyaj yapmaya yarayan aletler yaptıklarını” da ifade etmiştir.² Modern zamanda boyanma ve kadın arasındaki ilişkinin doğrusallığı yadsınamazken, boyanmaların erkek yüzünde ve bedeninde başlamış olması çoğu kez şaşırtıcı gelmektedir. Savaşan ilkeller düşmanlarıyla göz göze gelmek zorunda olduklarından hasımlarını korkutup savuşturmak için teknolojik savaşların güç ve olanaklarından yoksun olduklarından, gözlerini ve yüzlerini doğal dışı renk ve biçimlerle boyayarak yanılısama yaratmaya çalışmışlardır. Korku üretmek ve caydırmak yöntemine Amerikan yerlileri “savaş boyası” adını vererek; saç kazıtmak, tüylerle bezenerek insan dışı görünüm almak yoluyla farklı biçimde yorumlamışlardır. İnsan cildinin mavi, kırmızı, siyah ve beyaz gibi doğal dışı renklere boyanması doğaüstü etkisi nedeniyle, bilinmezlik ve bu bilinmezlikten kaynaklanan korku yaratacağından az gelişmiş/ gelişmemiş topluluklarda tercih edilmiştir. Antikçağ yazarlarından “Ovidius’un yapıtları, özellikle de ”*Medicamine faciei femineae*” (Kadın Yüzü İçin Güzellik Ürünleri) adlı kısa yapıtı antikçağ’da, ama daha geç bir dönemde Roma’da da makyaj yapıldığına tanıklık eder. Eski zamanlardan beri, hayal kurarken suçüstü yakalanan hoş bir yalan olduğu söylenen makyajın, en sadesinden en çığırına kadar birçok türü ve yorumu yapılmıştır.”³

Asur, Babil ve Mısır gibi medeniyetlerde toplumsal statüyü belirleyen, hatta doğaüstü değerler katan uygulamalar olarak yüzün boyandığı bilinmektedir. Kadın ya da erkek her iki cins de yüzlerini süslemek ya da güzelleştirmekten öte, özellikle Eski Mısır’da mensubu oldukları krallık sülalelerini, tanrısallıklarını ve tanrı soyluluklarını vurgulamak üzere kazıtılmış kafaları, kömür tozundan elde edilmiş siyah sürmeleri, killi topraktan edinilen kırmızı dudak boya-ları kullanmışlardır. Bitkisel köklerden çeşitli yöntemlerle çıkarılan farklı renkleri ve bakır karbonat mineralinden elde edilen parlak yeşilleri yüz boyamada kullanan soylu kesim, keliklerini vurgulayan din adamları dışında, saçları kazınmış kafalarına peruka takmışlardır. Mezopotamyada ise Mısır’ın tersine güç, soy ve tanrısallık ifade eden uzatılıp kıvrırcıklaştırılan saç, sakal ve bıyıktan bahsetmek mümkündür. “Antik Yunan’da soylular, altın renkli pudraları ve mavimsi kırmızımsı gölgeli saçları”⁴ ile Mısır firavunları, kraliçeleri ve rahipleri ise gözlerine sürdükleri sıradan halkın elde edemeyeceği simler ve renklerden oluşan bitkisel boya-ları ve tanrısallıklarını simgeleyen, peruklarının gizlediği kazınmış kafalarına sürdükleri kokulu yağlarla halktan farklılıklarını vurgulamışlardır. Mısır ve İbranilerde koyuca çerçevlendirilmiş gözler ve daha sonraları gözlerin üzerine kullanılan renklendirme tonları başlangıçta etkileyicilik ve

1 SÖZER Önay, 1993. *Kadın ve Benzeri, Varlık Yayınları: İstanbul. s. 80*

2 *Hürriyet, Gündem, 4 Ekim 1997*

3 BOUVET Jean François, 2004. *Doğada Maskeli Balo- Göz Boyama, Taklit, Kılık Değiştirme, Aldatma (Çev. Ela Güntekin), Kitap Yayınevi: İstanbul. s.26*

4 GÜNDÜZ Alev, 1997. *Sahne Makyajı (Gerekliği, İşlevleri ve Uygulaması), Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, s. 20-24*

yücelik amacı taşısa da, zamanla kişiliği vurgulamak amacıyla da yapılmıştır. “Eski Mısır duvar resimlerindeki figürlerin ayrıntıları oldukça doğal bir biçimde işlendiğinden, saçların geometrik düzeni, törensel sakallar ve makyajlar aslına uygun olarak”⁵ görülmektedir. Boyanmanın süslenme amacının ötesinde toplumsal hiyerarşik düzene işaret eden işlevini Levi-Strauss şöyle ifade etmektedir:

*Sosyal statünün işlendiği kimi topluluklarda makyaj yapmak ve/ya da görüntüyü bir takım değişimlerle kuvvetlendirmenin en sıklıkla kullanıldığı kesim soylular ve devlet yönetiminde sözü geçen kimselerdir. Eski Sümer ve İbranilerde, toplumda saygın bir yeri olan savaşçılar, Eski Mısır’da firavun ve kral sülalesi, Rönesans sonrası Avrupa’sında kraliyet ailesi, soylular ve devlet görevlileri, askerler bu kişilerden yalnızca bazılarıdır.*⁶

Her dönemin görüntüsü o döneme özgü farklı özellikler ve gereklilikler taşıdığından, bu görüntüleri belirleyen genellikle zengin ve soylu zümredir. Kaşların boyanması, kalınlaştırılıp, koyulaştırılması ve yeniden şekillendirilmesi güç simgesi olarak Eski Mısır ve İbranilerde sıkça rastlanan ve önem taşıyan uygulamalar olmuştur. Rönesans’ta soylular güneşte ve açık alanlarda çalışmak zorunda kalan işçilerden farklılıklarını özellikle vurgulayabilmek için, bembeyaz olan tenlerini pudra, tebeşir tozu gibi malzemeler ve beyaz kurşun gibi zehirli metaller kullanarak daha da beyazlatmışlardır. Benzer şekilde serfler de açık arazide toprakla uğraşmalarına rağmen güneşten yanan tenlerinin bronzlaşan rengini pudralayarak saklamak ve böylelikle köle, işçi ve köylülerden sınıfsal farklarını vurgulamak yoluna gitmişlerdir.

Başlarda yalnızca bitki köklerinden, toprak ve hayvansal yağlardan elde edilen boyalar, Eski Mısır’da kokulu yağlar ve esanslar eklenerek, modern makyaj malzemelerinin ilkel örnekleri sayılabilecek fildişi ve mermer gibi su ve nem geçirmeyen muhafazalarda saklanmıştır. “Kadın ve erkeğin makyaj yapmasının doğal sayıldığı Eski Mısır gibi medeniyetlerde boyanma, aynı zamanda ‘kişilik vurgulanması ve saygınlık simgesi’ gibi özel anlamları da ifade etmiştir.”⁷

Mısır Kraliçesi Nefertiti, geleneklerinin ve döneminin güzellik anlayışını vurgulayan efsanevi büstünden tanınan en bilindik hanedan üyesi kadın olarak, gözlerini çerçeveleyen koyu, kalın, siyah çizgisiyle günümüz makyaj sanatçılarının atıf yaptığı şahsiyetlerden biridir. Analytical Chemistry dergisinde yayımlanan bulgulara göre bu çizgiler, güzellikten başka işlevleri de bulunan, kozmetik olmaktan çok iltihaplanma, yanma ve kaşıntılara karşı koruyucu ve göz hastalıklarının tedavisinde de kullanılan bir şifa yöntemi idi. Araştırmacı Christian Amatore, “Mısırlıların kozmetik malzemelerde kullandıkları dört farklı kurşun esaslı maddenin -her ne kadar kurşun toksik olabilirse de- vücuttaki görevi insan bağışıklık sistemini güçlendirerek, hastalıklarla savaşmayı destekleyen, hücrelerindeki nitrik oksit üretimini yüksek oranda artırdığını (% 240 oranında) tespit etmiştir. Mısırlılar da bu göz makyajının sihirli olduğuna ve yapan kişinin de Güneş tanrısı Ra ve Horus tarafından hastalıklara karşı korunacağına inanarak boyanmaya ilahi bir anlam”⁸ da yüklemişlerdir. Tıpkı Nefertiti’nin büstü gibi eski medeniyetle-

5 Sanat Tarihi Ansiklopedisi, Cilt: 2, s. 55

6 STRAUSS Claude-Levi, 1982. *Hüzünlü Dönenceler* (Çev. Ömer Bozkurt), Yapı Kredi Yayınları: İstanbul. s.186

7 YAZICI Aysenur, 18 Temmuz 1997. *Makyaj 1* (Yeni Yüzyıl eki), yıl: 3, Sayı: 946, İstanbul. s. 1

8 AMATORE Christian, January 7, 2010. *Ancient Egyptian Cosmetics: ‘Magical’ makeup may have been medicine for eye disease*, *Analytical Chemistry*.

rin görüntü özelliklerine ait bilgilere, arkeolojik kazılarda bulunan, o dönemlere ait kabartma, yontu ve duvar resmi gibi tarihi eserlerden de ulaşılmaktadır. En çok insan figürlerine rastlanan Sümer yontularında kadınlar, çocuklar, sakalsız delikanlılar ve saçları kat kat kesilmiş erkekler gruplar halinde düzenlenirken, yontuların en belirgin ögesi kalın ve oval dış çizgilerle çevrilmiş iri gözleridir”⁹.

Eski kavimlerde erkek nüfus savaşlarda göz göze ve beden gücüyle karşılaştıklarında, önce gözlerin dikkat çektiğinin farkında olduklarından, göz etraflarını koyu renk (genellikle siyah) malzemelerle boyayarak, bakışlarına sertlik, keskinlik kazandırıp, bahsedildiği üzere düşmanları üzerinde korkutucu, doğadışı ve insanüstü bir etki yaratmayı amaçlamışlardır. Özellikle sözel iletişimin imkânsız, anlamsız olduğu durumlarda “göz, iletişimin başladığı ilk organ olduğundan, makyaj tarihinde süslemeler, renklendirmeler öncelikle göz üzerinde olmuştur”¹⁰.

“Makyajın ortaya çıkması gözler ile yüzün geri kalan bölümü arasındaki kontrastı belirginleştirerek bakışı daha da önemli hale getirmiştir. Kusurları gizlemeye ve görüntüyü güzelleştirmeye yönelik olsa da, makyaj aynı zamanda ateşli bakışları daha da görünür kılar”¹¹.

İlkelerde Boyanma

Yüzün ya da vücudun boyanması, sosyal statüyü vurgulamak dışında, kişiliği sergilemek ve fiziksel özellikleri öne çıkarmak amacıyla da uygulanmıştır. Örneğin; “Tahiti dövmeleminin asıl amacı, cinsel çekiciliği artırmak, yaşam gücünü yükseltmek ve dövme sahibine tanrısal görünüm vermektir. Dövme sahibinin toplumdaki pozisyonunu açık eden dövmelemler yoluyla sosyal statüye de işaret edilmiş olmaktadır. Kabilede yeni bir onur kazanmayı hak eden ya da topluluğa kabul edilen her birey bu yeni statü için bir dövme daha yaptırır”¹².

Örneğin; Japon kültüründe vücudun bir bölümünü ya da bedeninin tamamını kaplayan irezumi denilen ve yüzyıllar boyunca tüm bedene işlenen bodysuit dövmelemler Yakuza sisteminin bağlılık sembolüdür. Anadolu kadınının yüzüne işlediği her dövme motifi, doğurduğu çocuklarının sayısından, evli ya da bekâr olduğuna hatta eşinin yaşayıp yaşamadığına dair her türlü bilgiyi içermektedir. Bu tür kalıcı bezemeler halen birçok toplumda terkedilmemiş gelenekler olarak yaşatılmaya devam etmektedir. Tarihi neredeyse insanlığın ilk çağlarına uzanan güzel, süslü ve estetik görünmenin yanı sıra, bireysel, toplumsal, kutsal ve kurumsal işlev taşıyan boyanma işlemleri, bireylerin vücutlarının her yerine çizdikleri resimlerle sınıfsal konumlarının yanında, hayat felsefelerini de sergilemektedir. Böylelikle sosyal, kültürel ve dini değerlerini en saf şekilde ortaya çıkararak sosyal hayatın akışına bir anlamda yol çizmektedirler. İlkel Kaduveo yerlilerinde “soylular mevkilerini bir arma görevi yapan, içi oyuk kalıpla çizilmiş vücut resimleri ya da dövmelemlerle sergilerlerken”¹³, yüzlerini de farklı anlamlara gelen motiflerle boyamaktadır.

9 Sanat Tarihi Ansiklopedisi, Cilt: 1, s. 26

10 YAZICI Aysenur, 18 Temmuz 1997. Makyaj 1 (Yeni Yüzyıl eki), yıl: 3, Sayı: 946, İstanbul. s. 2

11 BOUVET Jean François, 2004. Doğada Maskeli Balo- Göz Boyama, Taklit, Kılık Değiştirme, Aldatma (Çev. Ela Güntekin), Kitap Yayınevi: İstanbul. s.28

12 BARBIERİ Gian Paolo,1998. Tahiti Tattoos. Taschen, London. s. 65

13 STRAUSS Claude-Levi, 1982. Hüzünlü Dönenceler (Çev. Ömer Bozkurt), Yapı Kredi Yayınları: İstanbul. s.186

lar. Bu bezemelere ilişkin, Levi-Strauss “yüz resimleri bireye ilkin bir insan olmanın özsaygısını verir; doğadan kültüre, ‘akılsız hayvandan *uygar insan*’a geçişi sağlar”¹⁴ derken, bireylerin medeni halinden, eş ve çocuklarının var olan durumlarına kadar toplumsal tüm bilgileri, halleri ve özellikleri bu dövmeler ve bezemelerle yüze ve bedene işlenmiş olmaktadır.

Kaduveo yerlileri üzerine “Sanchez Labrador’un yazdıklarına göre ise soylu kastların ancak alınları boyalı olur, sadece basit kişiler bütün yüzlerini süslerdi.¹⁵ Yüzü değişik motiflerle işleyen bu bezemelere ilişkin, Levi-Strauss “kompozisyonu ve tarzı kasta göre değiştiğinden, karmaşık bir toplumda statülerin sıra düzenini ifade eder. Böylece sosyolojik bir işlevleri vardır”¹⁶ demektedir.

Afrika kabilelerinde yüzde kullanılan beyaz renk “yeni bir başlangıç” ı simgelerken, Arjantin’de yaşayan yerlilerin yaptıkları vücut boyamaları, kabileler arasındaki sınır ve yetki alanlarını çerçeveleyerek, sosyal düzenin işleyiş mekanizmasını belirlemekte kullanılmaktadır. Antropologlar, vücutta boya ile süslemenin temelinde iki farklılık olduğunu ifade etmişlerdir. İlkinin, dövme ve belli deformasyonlar biçimindeki ‘kalıcı’ süslemeler, ikincisinin ise ‘geçici’ boyalar olduğunu, kalıcı süslemelerde dövmenin önemli bir yer tuttuğuna işaret ederken, dövmenin yanı sıra güzellik ve sanat adına yapılmış vücut deformasyonlarının yer aldığını ve hatta Afrika kabilelerinde görülen vücuda açılan yara izlerinin¹⁷ buna örnek olarak verilebileceğini ifade etmişlerdir. İnsanların yaşayışlarının ve inançlarının yansıması olan vücutta izler bırakan bu çeşit uygulamalar, aynı zamanda yaşanan bölgenin kültür ve geleneklerinin de göstergesidir.

İlkellerdeki dövme işleminin, bireyin yer aldığı toplulukta kişisel özelliklerine işaret ederek sözel olmayan iletişim içinde görsel uyaranlarla kendini tanıtmak için kullanıldığı ve şifreleme ve/ ya da kodlamaya benzer bir amaç taşıdığına yönelik düşünceler bulunmaktadır. “Altay dağlık bölgesinde yaşamış ve oradan da Grönland üzerinden Amerika’ya geçen Türk soylu bazı topluluklara ait olduğu düşünülen kalıntılarda, ”yüz ve bedenlerine dövme yaptıklarına dair izlere rastlanmıştır. Yaygın olarak göğüs, kol, alın ve yüzde bulunan dövmelerin süslenmekten öte, kimlik ve kayıt sisteminin örneği olarak bir tür ilkel yazı olduğu düşünülmektedir.”¹⁸

Eski uygarlıklar ve daha az gelişmiş toplumlarda boyanma daha çok hiyerarşik düzenin bir göstergesi olarak yapılırken, özellikle ilkelerde ergenliğe geçiş törenlerinde gençler, “büyükler meclisine kabul edilmeden önce, vücutlarında, ölümlerine kadar taşıyacakları izleri (dövme, bezeme, işaret, yara izi vb.) yaptırmak zorundaydılar”¹⁹. Keserek ya da yaralayarak bezeme ve deriyi yüzerek desenleme gibi uygulamalara günümüz modern toplumlarında moda/ imaj/ protesto/ görenek ya da ritüelistik dövme, bezeme ve kulak, dil, kaş, göbük, dudak piercingi, miknatis, çip ve elektronik verici gibi cilt altı implantları şeklinde karşılaşılmaktadır.

14 STRAUSS Claude-Levi, 1982. *Hüzünlü Dönenceler* (Çev. Ömer Bozkurt), Yapı Kredi Yayınları: İstanbul. s.202

15 STRAUSS Claude-Levi, 1992. *Hüzünlü Dönenceler* (Çev. Ömer Bozkurt), Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti: İstanbul. s.194

16 STRAUSS Claude-Levi, 1992. *Hüzünlü Dönenceler* (Çev. Ömer Bozkurt), Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti: İstanbul. s.202

17 TAYMAN Didem, 15 Kasım 1997. *Vücutun Renkli Dili*, Akşam Gazetesi (Weekend). s. 8

18 GRİFFİN-PIERCE Trudy, 1996. *Natie Americans: Enduring Culture and Traditions*, Metro Books: USA. s. 111

19 *Thema Larousse Ansiklopedi*, Cilt: 5, s. 65

Topluluğa kabul, kimlik edinimi, topluluğun bir bireyi olma ya da kabilenin simgesi anlamına gelen işaretler, “kimliği belli olmayan ya da “damgasız” bir adamın yağmacı ya da düşman sanılabileceği bir dönemde delikanlıların bedenlerine, erginleme sırasında yapılan işaret ve kesikler, geçici boyanmalardan dövme ve yara izi bırakmaya dek çeşitli biçimler göstermektedir. Bu işaret ya da damgalar gencin, çapraz yeğenlerinin bölgesine girme hakkını elde etmiş erginleşmiş erkek konumuna geldiğinin de gözle görülür kanıtlarıdır.”²⁰

Görsel 3: Geleneksel Dövmeleriyle Anadolu Kadını

Boyanmanın Cezbedici Gücü

“Bir erkeğin erginlemesi sırasında edindiği “işaretler”, başka türden, değişik anlam taşıyan damgalardır. Bunlar, genellikle, erkeğin evliliğe hak kazanıp kazanmadığıyla ilgilidirler; erkek bu işaretleri taşımaksızın bir koca olarak kabul edilemez. Erkeğin işaretleri, “erkekliği” belirleyen bir kuttören sırasında yaşadığı çeşitli dayanılmaz acılar, ya da dayanıklılık sınavları sonucu edinilmiş işaretlerdir.”²¹ İşaretleme ve damgalamaların sırasında oluşan kesik, yara izi ve yarıkların derinliği, çekilen acının büyüklüğüne göre artan cinsel cazibenin çekiciliğine vurgu yapmaktadır. Öyle ki, “eğer işaret, dişlerin yumrukla dökülmesi sonucu kazanılan bir yetkinlik belirtisiyse, dişleri tastamam bir erkek, kadının gözünde hiçtir; çeşitli dövmeler, boyanma ya da yara izleri söz konusuysa, bunlar, kadının ilgisini doğuracak birer tezkere işlevi görürler.”²²

“İnsan olmak için mutlaka boyanmak gereklidir; doğal haliyle kalanın hayvandan farkı olmaz”²³ diyen eski göreneğin derin anlamında, Kaduveo yerlilerinin yüz boyamaları, ilkelerde erkek cinsin erginleme törenlerindeki acı sınavlarının nihai ‘cinsel cazibe’ sonucuna benzer bir amaca yöneliktir. Başlangıcında her iki cins için yapılmasına karşın, günümüzde bu süsleme şeklindeki boyanmalar daha çok kadınlar tarafından tercih edilmektedir. “Bu göreneğin (boyanmanın) bugün kadınlar tarafından sürdürülmesi şüphesiz bazı erotik mülahazalarla açıklan-

20 REED Evelyn, 1994. *Kadının Evrimi Anaerkil Klandan Ataerkil Aileye* (Çev. Şemsa YeğİN), Cilt:2, Payel Yayımevi: 1994, İstanbul. s. 33

21 REED Evelyn, 1994. *Kadının Evrimi Anaerkil Klandan Ataerkil Aileye* (Çev. Şemsa YeğİN), Cilt:2, Payel Yayımevi: 1994, İstanbul. s. 35

22 REED Evelyn, 1994. *Kadının Evrimi Anaerkil Klandan Ataerkil Aileye* (Çev. Şemsa YeğİN), Cilt:2, Payel Yayımevi: 1994, İstanbul. s. 36.

23 STRAUSS Claude-Levi, 1992. *Hüzünlü Dönenceler* (Çev. Ömer Bozkurt), Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti: İstanbul. s.194

nabilir. Yüz ve vücut resimleri belki bu çekiciliği açıklayabilir; en azından çekiciliği arttırmakta ve onu simgelemektedir. Kimi zaman belirginleştirdikleri, kimi zaman gizledikleri, yüzün kendi hatları kadar etkileyici bu zarif ve incelikli çizgiler, kadınlara hoşça baştan çıkarıcı bir şeyler ifade eder. “²⁴ Önay Sözer’in ifade edişiyile açıklamak gerekirse bu boyanmalar “Yüz üzerine tasarlanan yeni bir yüz”²⁵dür.

“Eski medeniyetlerde diğer yüz bölgelerine oranla en son görülen dudakların renklendirilmesi ise özellikle kadınların kullandığı bir uygulama olarak yerini almıştır. Bu da kadınlığın yani cinsi cazibenin sembolü olarak kırmızı ve bu tonlardaki renklerle vurgulanmıştır”²⁶

Kalıcı olmayan süsleme aracı olan makyaj uygulamaları süreçte korunma, örtme, saklanma, korkutma, kötü ruhları kovalama ve bezeme gibi işlevsel niteliklerini kaybederek cazibeyi arttırarak özellikle cinsiyeti vurgulamak üzere yapılar hale gelmiştir. Kaşların koyulaştırılarak yeniden form verilmesi, göz kapaklarında kullanılan renklerin özellikle Eski Mısır’la birlikte koyu çivit mavi, ördekbaşı yeşil, parlak koyu kırmızılar olarak kullanılması, ya da dudak ve yanakların kırmızı/ pembe tonlarda boyanması cinsel cazibenin ön planda tutulmaya başlamasına sebep olmuştur.

Görsel 4: Brezilyalı Kaduveo Yerli Kadın

Makyajla cinsellik arasındaki bağ, açık olarak Eski Yunan’da görülür. Bu kültürde yoğun makyaj yapma hakkı günümüzdeki geyşalık kurumuna benzetilebilecek Kurtizan adı verilen bir gruba verilmiştir. Kurtizanlık, gelişmiş ve eğitilmiş metresler topluluğunu ifade eder; bu topluluk üyelerinin makyaj yapmasının cinsellikle doğrudan bağıntısı olduğu açıktır. Aslında Hıristiyanlığın püriten kuralları ortaya çıkıncaya kadar kadınlar arasında makyaj görece daha yaygındır. Kilisenin tutumu, makyajı yalnızca fahişeler için serbest bırakmak şeklinde olmuştur. Bu da belki, cinsellik ya da cinsel cazibeyle makyaj arasındaki doğrudan ilişkiye işaret eden ilginç bir kanıt sayılabilir. Diğer yandan İslam, kadını tümünden örttüğü için, yalnızca kocasına gösterdiği yüzüne makyaj yapıp yapmaması konusunda kesin kayıtlar getirmemiştir. Gözlere sürme adı verilen doğal bir boya çekmek, saçlara kına yakmak, yüzdeki benleri vurgulamak İslam toplumlarında her zaman görülmüştür.²⁷

24 STRAUSS Claude-Levi, 1992. *Hüzünlü Dönenceler* (Çev. Ömer Bozkurt), Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti: İstanbul. s. 196

25 SÖZER Önay, 1993. *Kadın ve Benzeri, Varlık Yayınları: İstanbul. s. 90*

26 YAZICI Aşenur, 18 Temmuz 1997. *Makyaj 1* (Yeni Yüzyıl eki), yıl: 3, Sayı: 946, İstanbul. s. 2

27 <http://www.dogal-guzellik.net/kozmetik/makyaj> (erişim tarihi:10 Mayıs 2015)

“Yalnızca kadına özgü olmayan makyaj, aynı zamanda sadece yüz boyama ile de sınırlı kalmamıştır. Buffon’un ‘*De l’homme*’ (İnsana Dair) adlı yapıtında ‘İnsan Türünün Çeşitleri’ başlıklı bölümde, Avrupa’da kadınlar yanaklarını nasıl kırmızıya boyuyorsa, Tahitili kadınlar da kalçalarını ve kaba etlerini koyu maviye boyuyor; bu hem bir süs, hem bir rütbedir.”²⁸ denerek cinsel çekiciliği vurgulayan boyamaların yüzle sınırlı kalmadığına değinilmiştir.

Erkek ve Boyanma

Nijer’de genç erkeklerin eş bulma çabası ile bir hafta süren töreni danslarına hazırlıklarında cazibelerini arttırmak için yüz boyamaları geleneksel bir hal almıştır. Bu kabilenin gençleri evlenebilecek yaştaki kabiledaki genç kızlara kendilerini beğendirebilmek için bir çeşit güzellik yarışına girmek zorundadırlar. Toplam yedi gün süren geleneksel törende genç erkeklerin hazırlıklarının en önemli bölümlerinden birini yüzlerini boyamak almaktadır.

Yüz genellikle kök boyayla renklendiriliyor, burun üzerine ve yanaklara sarı veya beyaz çizgiler çekiliyor, beyaz noktalarla desenler yapılıyor. Dudaklar siyaha boyanarak dans sırasında gösterilecek dişlerin beyazlığının daha da belirginleşmesine çalışılıyor. Boyunda boncuk gerdanlıklar, kolyeler, renkli deriler var. Ayaklara kadınların kullanacağı tipte bir kumaş sarılıyor. Başa da açık renkli bir kumaş bağlanıyor, keçi tüyü takılıyor, yüzün iki yanından süslü deriler uzanıyor. İki metreye yakın boyları, düzgün yüz hatları, saatler süren makyajlarıyla şimdye kadar gördüğüm en güzel topluluklardan biri Vudabeler. Artık dansa katılmaya hazırlar.”²⁹

Görsel 5: Hazırlanmış Vudabe Erkekleri

Görsel 6: Geleneksel Süslemelerle Vudabe Erkeği

Amaçları radyo pillerinin içinden çıkarılan kömür tozunun karasıyla dudakların boyanması ile beyaz dişlerini vurgulayarak cazibelerini arttırmak ve gülümsemelerini ortaya çıkarmak olan gençler, bu şekilde töreni izleyen genç kızların dikkatini çekmeyi amaçlamaktadırlar. Toplumsal kural olmasa bile bu törensel dans kadınları etkilemek ya da yaklaşmak için, ilkellerdeki erginleme törenlerinin güç gerektiren sınavlarındaki bedensel güç gerektiren aktiviteler, dayanık-

28 BOUVET Jean François, 2004. *Doğada Maskeli Balo- Göz Boyama, Taklit, Kılık Değiştirme, Aldatma* (Çev. Ela Güntekin), Kitap Yayınevi: İstanbul. s.27

29 <http://dunyayililar.org/kadinlar-icin-suslenen-erkekler.html> (erişim tarihi: 15 Ekim 2015)

lilik gösterileri ya da erkeksi başka özellikleriyle ortaya çıkmak yerine, kadınlara kadınsı davranışlarla yaklaşarak fark edilmeyi denemektedirler. “Yağmur mevsiminin sona erdiğini belirten yıllık büyük toplantı Worsoda, delikanlılar daha baştan çıkarıcı olmak için makyaj yapar ve dans ederler. Altı gün altı gece sürebilen bu törenin en önemli ögesi makyajdır. Bütün dansçılar, yalnızca güzellikleri açısından değerlendirilebilmeleri için yüzlerini aynı tarzda boyar. Yüzlerinin ovalini toz aşıboyasıyla boyarlar ve parlak görünsün diye yağ sürerler. Sıraya dizilirler, başlarını soldan sağa döndürerek şarkı söylerler, dişlerini beğendirmek için yüzlerinde tiyatroya bir gülümseme donmuştur, gözerinin akını göstermek için gözlerini faltaşı gibi açarlar.”³⁰

Yasak ve Boyanma

Eski Ahid'ten Kur'an-ı Kerim'e kadar kadının boyanmasını yasaklayan dinsel görüşlerin temelinde, boyanan kadının doğallığının, saflık ve temizliğinin bozulacağı yönündeki görüşler yatmaktadır. Pudrayı aforoz ederek, kiliseyi kadın günahlarından kurtaran papazların başarılarının arkasındaki sebep; yakalayıp cadı ya da büyücü isimlendirmeleriyle yakılmalarını işaret ettikleri, dönemin özgür fikirli kadınları gibi görünmektedir. Çoğu kez doğallığı saflıkla bütünleştirdiğinden boyanmaya karşı çıkan erkek cinsi, -bahsedilen saflık; kadının karşı cinsle cinsi bir münasebette bulunmamış olmasıdır- zihnin bu “ilahi” yasaklamaları Tanrı adına koyup, kendileri için uygulamışlardır. William Shakespeare'in krallık dışında felsefe eğitimi almış ünlü prensi Hamlet dahi, gelecekte müstakbel eşi olacağı tahmin edilen Ophelia'ya makyaj yaptığını ima ederek ahlaksızlıkla suçlamaktadır:

- *Hamlet: Boya kullandığınızı da duydum sizin, duymaz olur muyum? Tanrı size yüz vermiş, siz tutup başka bir yüz yapıyorsunuz kendinize. Kırılmalar, fıkrıdamalar, yapmacıklı konuşmalar, Tanrının yarattıklarına uydurma ad takmalar, hayâsızlığı saflık gibi göstermeler...*³¹

Bu sahnenin devamında Hamlet, Ophelia'ya manastıra gidip kendini oraya kapamasının söyler. “Manastır yani, “nunnery” sözcüğünün İngilizcedeki bir başka anlamı ise, Elizabeth Çağı argosunda geneleve de manastır denmesidir. “Hamlet alışıl gelmiş anlamda kullandığı halde, bilinçli olarak değilse bile, bilinçaltında hakaret etmektedir zavallı kıza.”³²

Yüz Aldatmacaları ve Sahne Sanatları

İnsani halleri malzeme edinen sahne sanatlarının ileticisi oyuncunun, yazara ve yönetmene ait metinde var olan ya da yorumlanmış/tasarımlanmış mesajları iletmede kullandığı araçlardan olan boyanma işlemi, metinlerde verilen ipuçlarını kullanarak alıcının (seyircinin) zihninde yeni biçimler kurar. Oyuncunun boyasız, doğal yüzünün yazarın tasarladığı biçimde işleminden geçmesi ile seyirci, oyunun kurgusal alanına girmekte ve bunu kabul etmektedir.

30 BOUVET Jean François, 2004. *Doğada Maskeli Balo- Göz Boyama, Taklit, Kılık Değişirme, Aldatma* (Çev. Ela Güntekin), Kitap Yayınevi: İstanbul. s.27

31 SHAKESPEARE William, 2014. *Hamlet* (Çev. Sabahattin Eyuboğlu), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul. s. 75
32 URGAN Mina, 2004. *Shakesperare ve Hamlet, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul. s. 393*

Örneğin; Victor Hugo'nun Notre Dame'nin Kamburu (*Notre Dame De Paris*) romanından Luc Plamondon'un uyarladığı Notre Dame'in Kamburu müzikalinde, zangoç Quasimodo karakterinin yüz ve bedenindeki deformasyon, rolü inandırıcı kılmak için ancak boyama ve plastik makyaj uygulamaları ile gerçekleştirilebilir. Karakterin bedenindeki bozukluk ve yüzündeki çirkinlik ile ruhundaki muntazamlığın ironisi böylelikle daha etkili biçimde vurgulanabilmektedir.

Sahne boyanma ile çirkinlik ya da bozuklukların vurgulanması yanında, dramatik eylemin başkahramanı olarak tasarımı karakterin ırksal özelliklerine de işaret edilebilir. William Shakespeare'nin Othello karakteri oyun metninde Magribi olarak tarif edilen siyahi bir komutandır. Siyahi olduğu için trajik olaylar yaşayan Othello rolünü beyaz ırk üyesi bir aktörün oynaması söz konusu olduğunda, ırk değiştirmeye dair boyanma işlemi gerçekleşmeden oyunun seyirci karşısına çıkması söz konusu olmayacaktır.

Avrupa'da şekillenen ve ilk örneklerini burada veren opera sanatının başyapıtlarından biri olan Giacomo Puccini'nin, hikâyesi Japonya'da geçen Madam Butterfly operasında, Geyşa Cio Cio San karakteri Japon oyuncular tarafından oynanmadığı sürece, rolün fiziksel görüntüsü başlı başına bir görsel tasarım olarak, oyuncu ya da makyajcı tarafından tamamlanacaktır. Ayrıca Cio Cio San rolü Japon oyuncular tarafından oynandığında dahi, opera sahnelerinin büyüklüğü söz konusu olduğunda, seyir alanından yüzün ve ifadelerin rahat algılanabilmesi için renklerin ve formların büyütülmesi, kuvvetli sahne ışıkları altında silikleşen yüz çizgilerinin yeniden şekillendirilmesi ve güçlendirilmesi de gerekecektir.

Sahne sanatlarında yazarın betimlediği karakterler kimi zaman başlı başına bir tasarım olabilirken, rolün yeniden başka bir anlam verilmek üzere yorumlanması adına yönetmen, tasarımcı ya da oyuncu tarafından yepyeni bir görüntü tasarımı yapılabilmektedir. Bu kez rolden ziyade "oyuncunun fiziksel özelliklerinin yeniden yapılandırılması olarak düşünülebilecek yeni bir tasarım" söz konusudur. Örneğin; Laurence Olivier Shakespeare'nin Hamlet'ini 1948'de sarışın olarak oynadığında 41 yaşında olan bir aktör için yaşça daha küçük, naif ve kadınsı bir hassasiyette görünmek için saçının doğal rengini sarıya değiştirerek bir seçim yapmıştır. "Olivier'in Hamlet'i enseyi açıkta bırakan saç kesimi, fırfırlı yakası ve taytıyla bu kurgusal karakterin yorumunda çocuksu ve kadınsı görünmeyi tercih etmiştir."³³ Kırbir yaşın yıpranmışlık etkisini hileli ancak doğru bir tasarımla onbir yaş gençmiş gösteren makyajı ve saç kesimi ile ustalıklı bir aldatmaca yaratmayı başarmıştır.

---

33 <http://shakespeareoxfordfellowship.org/wp-content/uploads/Gilbert.Olivier.Hamlet.pdf> / (erişim tarihi: 03 Mart 2016)

Görsel 7: Sir L. Olivier

Görsel 8: L. Olivier (Hamlet-1948)

Görsel 9: Oliver (Othello-1966)

Boyanmanın toplumsal işlevinin yanında, işleyişi sanatsal tasarım, estetik değerler ve sosyal ileti açısından ele alan sahne sanatlarında, oyuncunun performansın bütün tasarımı içinde parçası olduğu bütünü tamamlaması açısından boyanması gerekmektedir. İster Olivier'in tasarımındaki naiflik ve beklenmediklik biçiminde rolün tasarımının sonucu olsun, ister mekânsal zorunluluklardan (oyun ve seyir alanının büyüklüğü vb.) oyuncunun hatlarının büyütülmesi biçiminde olsun boyanma işlemi opera, bale, tiyatro gibi insan gözü algısına doğrudan ya da TV, sinema gibi medya araçlarıyla olsun bir gereklilik olarak görünmektedir. Ayrıca tüm tiyatro kültürleri yüzü, çizgilerini vurgulamak, büyütme ya da biçimini bozmak yoluyla dramatikleştirme çalışır. Örneğin:

“Kathakali aktörleri her gösterim öncesinde göz kapaklarının altına bir kırmızıbiber taneciği yerleştirir, biberin yarattığı tahriş sonucunda göze kan oturmasını ve kahramanların mavi ve yeşil yüzlerinin doğaüstü görünmesini sağlarlar. Pekin Operası makyajı oyuncunun yüzünü tam bir maskeye dönüştürür. Yüreklilik, kurnazlık, bilgelik, aptallık, kötülük vb. gibi rolün baskın özellikleri hakkında seyirciye bilgi aktarır.”³⁴

Boyanmayla ulaşılan aldatmacanın insanın ortak beğenisine etkisi vardır. Kadın ve erkek için, insan yüzlerine bakmak, beynin hazla alakalı bölümünü tetikleyerek sinirsel devrelerin harekete geçmesini sağladığından, cinsler arasında fark olmaksızın, insanda güzel yüzlere bakmayı sevmek gibi bir ortak özellikten söz edilmektedir. “Cildin pürüzsüzlüğü, simetrisi, duru gözler, sağlam dişler ve güzel saçlar gibi faktörler, sağlık ve gençliğin açık işaretleridir ki bunlar, eş arayan herkesin dikkate aldığı şeylerdir. Özellikle de simetri söz konusu olduğunda da bu durum önem kazanır. Simetrik olmak zordur ve yetersiz beslenme, parazitler ve basitçe, zamanın yıkıcı etkisi, simetriyi aşındırır. Simetri bir başarı işaretidir.”³⁵

34 BARBA, Eugenio- SAVARESE, Nicola, 2002. Oyuncunun Gizli Sanatı-Tiyatro Antropolojisi Sözlüğü (Çev. Aysın Candan), Yapı Kredi Yayınları: İstanbul. s.263-264

35 BLOOM Paul, 2012. Hazzın Bilimi (Çev.Ahmet Birsen), Alfa Yayınları: İstanbul. s.75

“Yüzler insan davranışında önemli rol oynar. Bu nedenle, erkek zihninin genel olarak meşgul olduğu şeylere rağmen, Truvalı Helen’in ‘uğruna bin gemi kaldırılacak bir yüzü’ olduğu söylenmiştir, ‘uğruna bin gemi kaldırılacak memeleri’ olduğu değil...Yüzlerin öneminin bir yansıması da şudur: Erkeklerin dışı vücuduna o denli, güçlü çekim hissetmelerine yahut kadınların erkeğin fiziksel görünümüne onca önem vermelerine rağmen, insan beyninde kadınların sıkı kalçalarını yahut erkeklerin güçlü kaslarındaki nüansları ayırt etmeye adanmış bir kısmın bulunmadığı gerçeği, yüzlerin ne kadar önemli olduğunu yansıtır. Çünkü insan beyninde insan yüzlerini analiz etmekte kullanılan ayrı bir bölüm vardır.”³⁶ Boyanmamış solgun bir yüzün cazibeyi arttırması kadar, kişiye asil bir ifade kazandırması da olasılıklar içindeyken, aynı boyasız yüzün bakımsızlık telkin eden ve hastalık çağrıştıran tarafından da söz etmek aynı anda mümkün olabilmektedir.

“İşlenmemiş, muameleden geçmemiş hiçbir nesne projektörlerin ışığında başarılı bir sınav veremez. Aşırı kusurlar ve acınası bir çehre vardır karşımızda. Kadın ya da erkek fark etmez, işin içine azıcık yapaylık girdi mi her şey yoluna girer. Üstünkörü yapılmış da olsa makyajın ikili işlevi hemen ortaya çıkar: Gizleme ve göz alıcı sergilemenin bu incelikli karışımı sanata dönüştürülebilir. Bu sanat çok eski zamanlardan beri uygulanmaktadır.”³⁷

Kadın ve Boyanma

Boyanma, uygarlık gelişip, medeniyet ve teknoloji ilerledikçe “bir zevk ve güzelleşme aracı” olarak, özellikle kadınların gündelik yaşantısında vazgeçilmez bir güzel görünme, bakım ve sonunda moda işlemi olarak nerdeyse zorunluluk, hatta dayatma haline gelmiştir. Güneş yanığı tenin avam, sıradan sayıldığı bir süreci geçiren insan, yanık tenin moda oluşuyla cildini dönüştürme heyecanına yenik düşmekten kurtulamamıştır. Oysa “boyanmak” ilkel kabilelerde insan olmanın özsaygısının göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Yerli kabilesinde insana yüklenen bu gereklilik modern toplumda, ‘kadına teslim edilmiş bir görev’ halini almış gibi görünmektedir. Günümüzde kadın güzel, canlı ve aynı anda bakımlı görünmeli ve bunu yaparken de yüzünde boya olduğu anlaşılmalıdır. “Makyaj konusundaki başarı, yüzü hem canlı ve güzel kılmak, ama hem de bunun yapay değil, doğal olduğu izlenimini verebilmekte yatar. Kadının makyajı kasıtlı değil, rastlantısal bir bakım ve duruluk yansıtmalıdır. Yüzün tüm unsurları doğal bir denge içinde bulunmalı, herhangi birinde garip bir aşırılık görülmemelidir. Yani kadın aynı anda masum ve baştan çıkarıcı olabilmelidir”³⁸.

36 MLODINOW Leonard, 2015. *Subliminal* (Çev. Nuray Önoğlu), *Okuyan Us Yayın Eğ. Danışmanlık Tıbbi Malzeme ve Reklam Hiz. San. Ve Tic. Ltd. Şti: İstanbul.* s. 57

37 BOUVET Jean François, 2004. *Doğada Maskeli Balo- Göz Boyama, Taklit, Kılık Değiştirme, Aldatma* (Çev. Ela Güntekin), *Kitap Yayınevi: İstanbul.* s.25

38 <http://www.kozmetikbilimi.com/tarih.html> (erişim tarihi:10 Kasım 2014)

“Kadının günlük yaşamda amaçladığı güzelliğin, etkileyici olmanın (yalnız erkekler üzerinde değil, kendi üzerinde de) yollarından biri “makyaj”dır.”³⁹ Ancak “Baudelaire, *Kozmetiğe Övgü* yazısında Madame Dubarry'nin Kral XV. Louis'in yanına gelmemesini istediği zamanlar boyanıp süslendiğini anlatmıştır. Büyük tutkusunun kadının doğallığı olan Kralı uzaklaştırmak için, Dubarry'nin kırmızı ruj kullandığından bahseden Baudelaire, “normal olarak erkekleri çekmek için kullanılan makyaj ve süsün, tam tersine onu kaçırmak için kullanılması kültürümüzün derinliğinde yatan temel bir çelişkiyi”⁴⁰ gösterdiğine dikkat çekmiştir.

“*Eloge du maquillage'da (Makyaja Övgü) Baudelaire, makyajı basit bir maske ve rimel sürmenin ötesinde, güzelliği yüceltmenin ve aşmanın neredeyse doğüstü bir şekli olarak görmüştür. 'Başarısının kesin ve etkisinin dayanılmaz olması halinde, herkesin farkında olduğu bir hilenin ve yapaylığın önemi yoktur. Kadınları çağlar boyunca kırılan güzelliklerini sağlamlaştırmak ve bir bakıma kendilerini ilahlaştırmak için uyguladıkları bütün yöntemleri filozof sanatçı meşrulaştırmakta ve yerinde bulmaktadır. ... makyaj, doğanın tene hakaret edencesine serpiştirdiği lekeleri silmek ve tenin rengi ile pürüzleri arasında soyut bir uyum kurmaktadır. Tesviye kalemi misali, pudranın yarattığı bütünlük, insanoğlunu heykele, yani tanrısal ve üstün yaratığa yaklaştırmaz mı?’*”⁴¹

Hayranlık uyandıran, güzelliği ile şoke eden kadın, varlığına verilen değeri hak etmek için olağan dışı görünmelidir ki “kadın, sihirli ve doğüstü görünmeye özen gösterirken tamamen haklıdır, hatta bir tür görevi yerine getirmektedir; onun şaşırtıcı, büyüleyici olması gerekir; bir ilah olduğuna göre, kendisine tapınılması için süslenmek zorundadır. Bu nedenle gönülleri daha çok fethetmek, zihinleri şaşırtmak için doğanın üstüne çıkmasını sağlayacak araçları tüm sanatlardan devşirip kullanmak zorundadır.”⁴²

Hangi türü olursa olsun resim, fotoğraf, film ya da çizimde en sık rastlanan erotik yüz unsurları olan dudakların ve gözlerin boyanmasındaki aşırılık kadına hafiflik, kolaylık, sıra dışılık, özgürlük ve belki de insanüstü (şeytansı/ meleksi) farklı anlamlar yükleyebileceği gibi, doğallıktan uzaklaşan kadının cazibesini sürekli ön plana çıkartmıştır. “Gözü çevreleyen yapay siyaha ve yanağın üst kısmını öne çıkaran kırmızıya gelince, bunların kullanımı da aynı ilkedен hareketle, yani doğayı aşma amacıyla başlanmışsa da, sonuçta tamamen zıt bir amaca varılmıştır.”⁴³ Kırmızı ve siyah hayatı, doğüstü ve ölçüsüz bir hayatı temsil ederler; o siyah çerçeve bakışı daha derin ve ayrıksı kılar, göze sonsuzluğa açılan pencere görünümünü daha kesin bir biçimde kazandırır. Elmacık kemiğini tutuşturan kırmızı, gözbeğenin berraklığını iyice vurgular ve güzel bir kadın yüzüne bir rahibenin gizemli tutkusunu ekler.”⁴⁴

39 SÖZER Önay, 1993. *Kadın ve Benzeri, Varlık Yayınları: İstanbul. s.75*

40 SÖZER Önay, 1993. *Kadın ve Benzeri, Varlık Yayınları: İstanbul. s.80*

41 BOUVET Jean François, 2004. *Doğada Maskeli Balo- Göz Boyama, Taklit, Kılık Değiştirme, Aldatma (Çev. Ela Gün- tekin), Kitap Yayınevi: İstanbul. s.26*

42 Baudelaire, Charles. *Modern Hayatın Ressamı. Çev. Ali Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, sayfa: 241.*

43 BOUVET Jean François, 2004. *Doğada Maskeli Balo- Göz Boyama, Taklit, Kılık Değiştirme, Aldatma (Çev. Ela Gün- tekin), Kitap Yayınevi: İstanbul. s.26*

44 BAUDELAIRE Charles, 2007. *Modern Hayatın Ressamı (Çev. Ali Berktaş), İletişim Yayınları: İstanbul. s. 242.*

Kadının boyanması, doğal tercih eden erkek cinsinin sıradanlığı da aynı ölçüde reddetmesinin tersinlemesidir. Türlerin devamı için doğal seçimde sağlıklı, güzel ve güçlü olanı seçen zihin, doğalın içindeki olası hatayı reddedeceğinden *doğal boyanma* her iki cinsin de seçim biçimini etkileyecektir. “Kadın, olduğu ve yaptığı her şeyi gözlemek zorundadır. Erkekler nasıl görüldüğünü, onun yaşamında başarı sayılan şey açısından son derece önemlidir. Kendi varlığını algılayışı, kendisi olarak bir başkası tarafından beğenilme duygusuyla tamamlanır... Erkekler kadınları seyrederek. Kadınlarsa seyredilişlerini seyrederek. Bu durum, yalnız erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkileri değil, kadınların kendileriyle ilişkilerini de belirler. Kadının içindeki gözlemci; erkek, gözlenense; kadındır. Böylece kadın kendisini bir nesneye- özellikle görsel bir nesneye- seyirlik bir şeye dönüştürmüş olur.”⁴⁵

Boyalı Yüz

Estetik kaygı, kendini olduğundan farklı şekilde ifade etme ve *”fark edilme isteği”* nin kalıcı boyamaların mantığı, gücü ve değerinden farklı bir bakış açısıyla kullanılmaktadır. Sebep, gerekliliğe ya da ihtiyaca bağlı boyanmalar, yerini çoğu zaman alışkanlık haline almış fiziki değişimler olarak göstermekte, bazen de bir gruba dâhil olmaya, eğilime, moda, protestoya, inanışa bağlı kalınmak koşuluyla ya da tamamen bir alışkanlık sonucu mutlak kullanılır hale gelmiştir. Böylelikle erkekler biyolojik yapı farkından kaynaklanan sakal, bıyıklarını diledikleri gibi uzatıp şekillendirmiş, kadınlar da boya maddelerini-renklerini diledikleri ya da belirlenmiş kalıplara göre kullanarak, geçici boyamaları uygulamışlardır. Batı dünyasında geçici boyamalar, yerini yavaş yavaş günün herhangi bir saatindeki günlük programlardan show amaçlı gösterilere kadar çeşitlilik göstermektedir. Salt kendine ait olan biricik yüzünü, kültürel mirasın sonucu bir diğeriyle değiştiren insan, farklı anlamlar yüklediği ikinci tasarımına görevler vererek bu yeni yüzüyle mesaj iletir haline gelmiştir. Kendini tarif eden bireyin, karakteristiğini sakınmadan ifade etmesinin göstergesi bu tasarım geleneksel/ kültürel ölçekte güç kaybettiğinde, modanın etkisiyle, birbirine tıpatıp benzeyen uygulamalarla, toplumsal değerinden ve bireysel özelliklerinden uzaklaşarak, sıradan, benzeş, alt bir değer iletir hali almıştır.

Farklı görünme ihtiyacı ya da fiziğini dönüştürme çabalarının insanın yalnızca bireysel tercihleri doğrultusunda gerçekleşmediği düşünüldüğünde, Rönesans’la birlikte beyaz ten ve pembe yanakların asalet sembolü sayılması ve kadınların bu görüntüye bürünebilmek için ilginç yöntemlere başvurmaları normal sayılabilir. Kimi asilzadelerin sabah uyandıklarında doğal bir pembelik kazansın amacıyla, uyumadan önce yatarken yanaklarına çiğ biftek sararak yattıkları bilinmektedir. “Kızaran yanakların durumunun, çiğ etin deri ile teması sonucu ortaya çıkan bir çeşit protein yüklemesinden kaynaklanan deri reaksiyonu olduğu işaret edilmektedir.”⁴⁶ Sosyal baskı mekanizmasının dışında, özellikle kadınlar bir takım yaptırımlarla da karşılaşarak yüzleriyle ilgili değişim/ dönüşümler geçirmek zorunda kalmışlardır. “Fransa’da, Kral XIV. Louis’in emri ile kadınların kaşlarını tamamen almaları, alın bölgesindeki saçları kazımaları ve göğüs ve yüzlerinde yapma ben taşımaları yasayla zorunlu hale getirilmiştir.”⁴⁷ Bu yasal zorunluluk

45 BERGER John, 2011. *Görme Biçimleri* (Çev. Yurdanur Salman), Metis Yayınları: İstanbul. s. 46-47.

46 YAZICI Ayşenur, 18 Temmuz 1997. *Makyaj 1* (Yeni Yüzyıl eki), yıl: 3, Sayı: 946, İstanbul. s. 2

47 <http://www.kozmetikbilimi.com/tarih.html> (erişim tarihi: 10 Kasım 2014)

nedeniyle kaşsız, yapma benli ve çoğu kez mum isiyile çizilmiş ince çizgiler halinde kaşları olan kadınlar ortaya çıkmıştır. 1960 sonları ile 1970 yıllarının, XIV. Louis Fransa'sında yasayla zorunluluk haline getirilen çizgi kaşları, kadınların güzelleşmek uğruna takip ettikleri moda iken, yirminci yüzyılın sonları ile 2000'li yıllar sürerken, standart toplum normlarının dışında yaşayan özgürlüklerine düşkün marjinalerin ve show yıldızlarının görüntülerinin vazgeçilmez parçası halini almıştır.

Geleneklerin parçası, yasal zorunluluk ya da sınıfsal farkı ortaya çıkarmak için kullanılan kozmetik uygulamalara, devletin iradesi ve gücünün göstergesi ve soyluluk imajı olarak kullanılmasına günümüzde de karşılaşılmaktadır. “Günümüz İngiltere'sinde, yargıçlar davalar sırasında peruka takmaktadırlar. Bu perukaların işlevi, ilkel toplulukların dans maskelerinin işlevine çok benzemektedir. Perukayı takan başka bir insan haline gelmektedir.”⁴⁸ Bu perukaların kökeni, onyedinci ve onsekizinci yüzyıldaki peruka modasına dayanmaktadır. “18. Yüzyılın yirmili yıllarına doğru, kısa saçtan uzun saça geçilmiş, elli yıllardan sonra peruka sahneye çıkmıştır. İster aristokrat, yargıç, subay, rahip, ister tüccar olsun, tören kıyafeti içinde soylu biri gibi görünmek isteyen herkes peruka takar hale gelmiştir.”⁴⁹

Görsel 10 :Jan Van Eyck

Görsel 11: Maria Kristerna

Görsel 12: M. Manson

“Bir ileti olarak makyajın, alıcıda; yani iletinin anlamını çözmek durumunda olanlarla gerçekleştirdiği “özendirici işlev” kuşkusuz yaptığı çağrıya göre değerlendirilecektir. Burada duruma göre değişen örtük buyruklar, dilekler, ricalar ortaya çıkacaktır.”⁵⁰ Uluslararası iletişim olanakları neticesinde farklı kültürlerin kendine has görsel kodları ve şifrelemeleri, küresel düzeyde tanındıkça, ortak kodlamalar, benzer anlamlar kazanacağından, makyajsız yüzü alıcısını şoke eden tanıdık yüzlerin taklitçileri sosyal medya ortamlarında paylaşılacaktır. Özgünlük ve özgürlük söylemiyle boyanan sıradışı yüzlerin anlamı, belki de bireyin zihninin ya da psikolojisinin çok derininde anlamlara sahip olabilecektir. Kurgusalılık, tasarım, kimlik ve anlam iletme endişesinden ziyade, merak uyandırma ve hayran olunana benzeme işleviyle şekillenen bu görüntüler medikal, cerrahi ya da boyamayla şekillenen yapay yüzlerle sunularak, tarihcisi başlangıcındaki amaca yönelik olmaktan uzaklaşarak kavramsal değerini yitirmiş olacak, böylelikle kendini kendi için sunan insan suretleri, kendini tekrar etmeye devam edecektir.

48 HUIZINGA Johan, 1995. *Homo Ludens- Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine bir Deneme* (Çev: Mehmet Ali Kılıçbay), Ayrıntı Yayınları: İstanbul. s.103

49 HUIZINGA Johan, 1995. *Homo Ludens- Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine bir Deneme* (Çev: Mehmet Ali Kılıçbay),Ayrıntı Yayınları: İstanbul. s.221

50 SÖZER Önay, 1993. *Kadın ve Benzeri, Varlık Yayınları: İstanbul. s. 92*

SONUÇ

İnsanın fiziksel değişim çabasının bilinen en eski yollarından biri yüzün ya da bedenin farklı bölümlerini değişik malzemeler ve yöntemler yoluyla boyanması, kozmetik sektörünün günlük dile kazandırdığı kavram olan makyaj yapılmasıdır. Kelime anlamı olarak uydurmak, icat etmek, tamamlamak, düzenlemek, oluşturmak, telafi etmek, toparlamak ve bir araya getirmek olan make up'tan türeyen makyaj kelimesi, bir bakıma kelimenin tüm anlamlarının işlevsel tarafıyla da örtüşmektedir. Sosyal statülerini vurgulayan soylu kesimin yüz boyamaları süslü kostümleriyle olan bütünlükleri tamamlamaya yönelikken, doğada kamufle olarak avını bekleyen avcının kurduğu yanlısına, doğanın şüphe götürmeyen bir parçası gibi görünmektedir.

Boyamayla yeniden anlamlandırılacak zemin ister yüz ister beden olsun, boyayı taşıyan ve alıcısının arasında bir iletişim doğacaktır. Alıcının zihninde yeniden şekillenen beden -buradaki *yeniden*lik, tene ya da yüze boyayla çizilen yeni bedendir- bir mesaj niteliği taşıyacaktır. Öyle ki, boyanarak kendini tekrar biçimlendirme, erginliğini kanıtlamış genç erkekten, çocuk doğurmaya hazır olan bedenini kafasındaki kırmızı boyayla taşıyan genç kıza kadar toplumda görsel iletiler yoluyla, konuşulan dilden de etkili bir güce sahiptir.

Sosyal statülerin bireylerin bedeni ve yüzündeki bezeme ya da boyamalarla sergilenmesi, geleneksel yapının korunması ve kültürel bilinçaltının devamının sağlanması açısından değer taşımaktadır. Bugünün boyanma alışkanlıklarının amacından farklı işlevleri olan bu boya ve desenlemeler, aynı zamanda bireyin içinde yaşadığı toplumun kültürel yapısını tarif etmesi sebebiyle tarihsel süreçte önemini korumuştur. Bölgesel ya da bodysuit dövmele, simgesel ifadeler içeren deri kazımaları, yara izleri, dudak, burun ve kulaklardaki derin ve büyük delikler ve bunların tamamlayıcıları olan boyun, el, ayak ve dizlerde bulunan halka ve takıların ilk kullanımları işlevsel niteliktedir. Zamanla işlevselliğinden ziyade yaygınlaşarak başlı başına bir güzelleşme, süslenme ve dikkat çekme niteliği kazanmıştır.

Bu çalışmada boyanmaya ilişkin var olan kaynakların çoğu kez uygulama teknikleri ve dōnemsel görüntü özelliklerinin tanıtımından öteye gitmemesi nedeniyle disiplinler arası araştırma gerekliliği ortaya çıkmıştır. Alışlagelmiş boyanarak süslenme kavramını ifade etmekte kullanılan "*makyaj*" kelimesi referans olarak alındığında, boyanmaların toplumsal işlevlerinin sebep ve gereksinimlerine bu başlık altında ulaşmada kaynakların yetersizliği sonucuyla karşılaşıldığından, gerek görülmedikçe bu kullanımdan kaçınılmıştır.

Boyamanın toplumsal işlevleri üzerinde durulan bu çalışmada boyanmayla tarif edilen uygulama ve işlemlerin; tarih boyunca toplumlara göre değişkenlik ve çeşitlilik göstermesinde kültürel kodların farklılığının ve o topluma özgü anlamsal simge ve işaretlerin oluşturduğu dizgilerle bireye statü ve kimlik kazandırdığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Toplumsal hiyerarşik yapıyı vurgulayan törensel ya da bireysel boyanmalar yoluyla birey kendine yakın olanı yüceltirken, benzemeyeni soyutlayarak öteleme yolunu tercih eder gibi görünmektedir. Bir taraftan kendinden olmayanı ayırıştırarak insanoğlu, ötelenmemek için yazılı olmayan, ancak göze görünür kurallara uyma yolunu seçmiştir. Bir taraftan da başta din adamları olmak üzere kadın cinsinin

boyanarak cazibesini öne çıkardığı ve bu yolla günaha davet ettiği savını öne sürenler, dinen kadının boyanmasını yasaklamaya çabalayarak kendilerine tanrısal bir güç bahsetmişlerdir. Boyanmayı yalnızca fahişelere serbest bırakarak cinsiyet ayrımcı tutum gösteren sözde dini bütün kesim, toplumun ortak değerlerinden olan din vasıtasıyla, boyanan kadının toplum gözündeki ahlaki algılanışlarını etkilemişlerdir.

Boyanma kişiye tıpkı tiyatro, opera sahnesi/ film/ sinema/ TV ya da fotoğraf için çalışılan karaktere uygun dış özelliklere bürünme, görüşünü farklılaştırma, değiştirip dönüştürme gibi fırsatlar sağlamasından dolayı tarih boyunca uygulanagelmıştır. Görseiliğinin altında tüm toplumun çoktan kavramış olduğu geçmişin yazısız dili olan boyanma, modern insan için bireysel liğini yeniden tanımlayan yüzü ve bedeniyle artık farklılaşmış bir iletişim aracıdır.

Bunun yanı sıra kültürel kodların küreselleştiği dünya düzeninde, iletişim ve erişim teknolojilerinin yardımıyla, boyanmanın geçmişteki kendine has, 'öteki'nden kopuk ve kimi kez anlayıştan yoksun algısının yeniden çizilmesinde ve farklılığın da kabul görüp tanınmasında sahne ve görüntü sanatlarının tanıtıcı ve tanımlayıcı yönünü kabul etmek gerekliliğini vurgulamak gerekir. Kültürlere has, biçimsel, renksel ve tarihsel niteliklerin yazılı/yazısız gösterilerle, oyun kişilerine tip özellikleri ya da karakter boyutu kazandırılarak fiziksel olarak betimlenmesiyle, boyanmanın sahne sanatlarında bir üst tasarım işini daha gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür. Bu tasarım, seyircinin algısına sunulan oyun kişinin fiziksel özelliklerinin yanı sıra, ulusal, ırksal, psikolojik ve ideolojik çeşitlendirmelere olanak sunuyor olması, oyuncu, yönetmen, oyun metni, dekor, kostüm gibi birleştirici unsurlarla birlikte sahne sanatlarının tamamlayıcısıdır.

Günümüz insanının politik duruşunun, özgür tutumunun ve protest tavrının sergilediği vücut ve beden boyamaları bireysel seçimlerinin göstergesi olarak geçmişteki şekliyle toplumsal amaç bildirmese dahi, kişinin bilinçaltının, psikolojisinin ve kişisel tarihinin anlatım aracı olması söz konusudur. Bu noktada belki de düşünülmesi gereken, boyanma eyleminin modanın çok kez *düşünmeden* peşinden gidilen güçlü akımından payını nasıl alacağıdır...

KAYNAKÇA

- AMATORE Christian, (January 7, 2010). *Ancient Egyptian Cosmetics: "Magical Makeup may have been medicine for eye disease"*. *Analytical Chemistry*.
- BARBA Eugenio- SAVARESE Nicola, (2002). *Oyuncunun Gizli Sanatı- Tiyatro Antropolojisi Sözlüğü* (Çev. Aşım Candan), Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.
- BARBIERI Gian Paolo, (1998). *Tahiti Tattoos*, Taschen: London.
- BAUDELAIRE Charles, (2007). *Modern Hayatın Ressamı* (Çev. Ali Berktaş), İletişim Yayınları: İstanbul.
- BERGER John, (2011) *Görme Biçimleri* (Çev. Yurdanur Salman), Metis Yayınları: İstanbul.
- BLOOM Paul, (2012). *Hazzın Bilimi* (Çev. Ahmet Birsen), Alfa Yayınları: İstanbul.
- BOUVET Jean François, (2004). *Doğada Maskeli Balo- Göz Boyama, Taklit, Kılık Değiştirme, Aldatma* (Çev. Ela Güntekin), Kitap Yayınevi: İstanbul.
- HUIZINGA Johan, (1995). *Homo Ludens- Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine bir Deneme* (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- GÜNDÜZ Alev, (1997). *Sahne Makyajı (Gerekliği, İşlevleri ve Uygulaması), Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir*.
- MLODINOW Leonard, (2015), *Subliminal* (Çev. Nuray Önoğlu), Okuyan Us Yayınları: İstanbul.
- REED Evelyn, (1994). *Kadının Evrimi- Anaerkil Klandan Ataerkil Aileye* (Çev. Şemsa Yeğin), Cilt:2, Payel Yayınevi: İstanbul.
- SHAKESPEARE William, (2014). *Hamlet* (Çev: Sabahattin Eyuboğlu), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- SÖZER Önay (1993). *Kadın ve Benzeri, Varlık Yayınları: İstanbul: 1993*.
- STRAUSS Claude-Levi, (1992). *Hüzünlü Dönenceler* (Çev. Ömer Bozkurt), Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti: İstanbul.
- TAYMAN Didem, (15 Kasım 1997). *Vücudun Renkli Dili, Akşam Gazetesi (Weekend)*.
- Thema Larousse Ansiklopedi, Cilt: 5, s. 65*
- URGAN Mina, (2004). *Shakesperare ve Hamlet, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul*.
- YAZICI Aşenur, (18Temmuz 1997). *Makyaj (Yeni Yüzyıl eki), yıl: 3, Sayı: 946, İstanbul*.

İNTERNET KAYNAKLARI

- http://www.5harfliler.com/demir-cagi-kadinlari-ovidius-kozmetik-tavsiye/?doing_wp_cron (erişim tarihi: 06 Mayıs 2016)
- <http://www.dogal-guzellik.net/kozmetik/makyaj> (erişim tarihi: 10 Mayıs 2015)
- <http://www.dunyalilar.org/kadinlar-icin-suslenen-erkekler.html> (erişim tarihi: 15 Ekim 2015)
- <http://www.dunyalilar.com> (erişim tarihi Nisan, 2013)
- <http://home.anadolu.edu.tr/~saoransay/Genel%20Sanat%20Tarihi.html> (erişim tarihi 04 Mayıs 2016)
- <http://www.kesfetmekicinbak.com> (erişim tarihi Mart 2015)
- <http://www.kozmetikbilimi.com/tarih.html> (erişim tarihi: 10 Kasım 2014)
- <http://metrosfer.com/dovme-bedene-giyilen-bir-elbisedir/> (erişim tarihi Eylül 2015)
- <http://www.populerbilim.com.tr/arsiv/0505/b4.html> (erişim tarihi 06 Mayıs 2015)
- <http://www.redwolftattoo.com/component/content/article/48-son-yazilar/106-eski-turklerde-ve-anadoluda-dovme.html> (erişim tarihi 10 Eylül 2013)
- <http://shakespeareoxfordfellowship.org/wp-content/uploads/Gilbert.Olivier.Hamlet.pdf> (erişim tarihi 03 Mart 2016)

GÖRSEL KAYNAKLAR

Görsel 1: https://tr.wikipedia.org/wiki/Theda_Bara (erişim tarihi: 07 Haziran 2015)

Görsel 2: <http://www.themakeupgallery.info/period/c18/ancien/dubarry/dubarrytb.htm> (erişim tarihi: 23 Haziran 2014)

Görsel 3: <http://www.anadoludergisi.com/guneydoguda-dovme-kulturu/> (erişim tarihi:08 Nisan 2015)

Görsel 4: <http://en.savoirs.essonne.fr/juniors/claude-levi-strauss-first-encounter-with-the-indians/> (erişim tarihi:06 Ağustos 2015)

Görsel 5: <http://dunyalilar.org/kadinlar-icin-suslenen-erkekler.html> (erişim tarihi: 15 Ekim 2015)

Görsel 6: <http://onedio.com/haber/afrikali-wodaabe-kabilesinin-geleneksel-erkek-guzellik-yarismasindan-x-farkli-fotograf-597291>(erişim tarihi:02Mayıs 2016)

Görsel 7: http://www.leninimports.com/laurence_olivier.html (erişim tarihi:01 Mayıs 2016)

Görsel 8:<http://movies.ndtv.com/hollywood/smile-and-be-a-villain-five-famous-screen-hamlets-673133>(erişim tarihi: 03 Haziran 2016)

Görsel 9: <http://www.dailymail.co.uk/home/books/article-2412402/Spoilt-petulant-impossible-work---OLIVIER-BY-PHILIP-ZIEGLER.html> (erişim tarihi: 10 Haziran 2016)

Görsel 10: <https://tr.pinterest.com/pin/196.821.446.188.601.248/> (erişim tarihi: 11 Eylül 2015)

Görsel 11:<http://www.mailce.com/marylyn-manson-kimdir.html/marylyn-manson-2> (erişim tarihi:25 Ekim 2015)

Görsel 12: <http://www.mebhaberler.com/Foto-Galeri-Izle-99-Suan-10> (erişim tarihi: 10 Haziran 2016)

